

SVETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA - PRAVILA I PROCEDURE ZA REŠAVANJE SPOROVA

Problemski pristup definisanju pravnih aspekata Svetske trgovinske organizacije odnosi se pre svega na pitanja nomenklature, sadržine, forme, uslova primene i mogućnosti dalje regulacije pravila donetih u okviru akata Svetske trgovinske organizacije. Angloamerička pravna praksa i teorija koje su bile uzor konstituisanja svih pravnih akata Svetske trgovinske organizacije, dovele su do različite forme i nomenklature akata organizacije, u odnosu na onu nomenklaturu, formu, strukturu i sadržinu, koju bi ova akta imala da su bila izrađena prema kontinentalnoj, evropskoj pravnoj tradiciji. Radi razumevanja nomenklature, strukture, forme, sadržine akata, sa pozicije kontinentalne pravne tradicije, trebalo bi, pre svega, naglasiti da su statusna pitanja Svetske trgovinske organizacije regulisana Dogovorom o osnivanju Svetske trgovinske organizacije.¹ Dinamički aspekti Svetske trgovinske organizacije, odnosno pravna regulacija poslova Svetske trgovinske organizacije, izvršena je putem donošenja takozvanih Aneksa na Dogovor o osnivanju svetske trgovinske organizacije, kao konstitutivnog akta, pri čemu treba imati u vidu činjenice da:

- aneksi, suprotno kontinentalnoj pravnoj tradiciji, sadržinski, nisu ni u svom najmanjem delu izmene niti dopune osnovnih akata organizacije, već jesu njen integralni deo;
- aneksi, takođe, suprotno kontinentalnoj tradiciji, formalno, nisu ni ugovori, ni dogovori, ni sporazumi, bez obzira koji termin u ovom slučaju koristili, već jesu izvorna regulacija pravnih odnosa u kojima su subjekti odnosa lica koja su članice Svetske trgovinske organizacije, ili tzv. treća lica koja zajedno sa članicama stupaju u izvesne pravno relevantne odnose. Aneksi, ovim, uvek imaju obavezujuću snagu, a pretpostavka njihove primene na odnose navedenih subjekata, jeste potpisivanje Dogovora o osnivanju svetske trgovinske organizacije, odnosno naknadnog pristupanja u članstvo organizacije, prema pravilima samog Dogovora o osnivanju.

Lista aneksa dodatih na Dogovor o osnivanju Svetske trgovinske organizacije, ukazuje na postojanje četiri aneksa na Dogovor o osnivanju svetske trgovinske organizacije. Aneksa 1 čine tri pod aneksa, označeni početnim slovima abecede. Pri ovome aneksi 1, 2, i 3, čine multilateralni trgovinski dogovori, koji deluju *erga omnes*, dok aneks 4. čine plurilateralni trgovinski dogovori koji imaju pravno dejstvo *inter partes* na potpisnice dogovora, a ne na sve članice Svetske trgovinske organizacije.

I. Aneks 1. čine :

- Aneks 1A - Multilateralni dogovor o trgovini robom - koga čine:

1. GATT 1994.,

2. Dogovor o poljoprivredi,

3. Dogovor o primeni sanitarnih i fitosanitarnih mera,

* Asistent Univerziteta "Singidunum" u Beogradu.

¹ <http://www.wto.org/about/facts 1.htm>, Basic.

4. Dogovor o tekstilu i odeći,
 5. Dogovor o tehničkim trgovinskim preprekama trgovine,
 6. Dogovor o investicionim merama vezanim za trgovinu
 7. Dogovor o primeni člana VI GATT-a 1994., o antidampinškim i kompenzacionim merama,
 8. Dogovor o primeni člana VII GATT-a 1994., o carinskim valorizacijama,
 9. Dogovor o pregledu robe pre isporuke robe,
 10. Dogovor o pravilima o poreklu robe,
 11. Dogovor o procedurama za izdavanje uvoznih dozvola,
 12. Dogovor o subvencijama i kontramerama,
 13. Dogovor o hitnim uvoznim merama.
- Aneks 1B - GATS, odnosno Opšti dogovor o trgovini uslugama i aneksi na taj dogovor, koji nisu pojedinačnom imenovano izdvojeni iz osnovnog GATSA.
 - Aneks 1C- TRIPS, odnosno Dogovor o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine.

II. Aneks 2. čini:

- Dogovor o pravilima i procedurama za rešavanje sporova.

III. Aneks 3. čini:

- Dogovor o procedurama nadgledanja trgovinskih politika.

IV. Aneks 4. čine:

Plurilateralni trgovinski dogovori, i to:

- Dogovor o trgovini civilnim avionima,
- Dogovor o vladinim obezbeđenjima,
- Dogovor o mlekarstvu,
- Dogovor o goveđem mesu.
- Dogovor o pravilima i procedurama za rešavanje sporova - Aneks 2. na Dogovor o osnivanju svetske trgovinske organizacije.

U periodu od formiranja Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT 1947. godine)² do stvaranja Svetske trgovinske organizacije (STO 1995. godine),³ GATT je predstavljao jedini multilateralni mehanizam koji propisuje pravila i reguliše međunarodnu trgovinu članica GATT-a. Sistem rešavanja sporova predstavljao je konstitutivni deo GATT-a, i inicijalno je bio regulisan sadržajem članova XXII i XXIII GATT-a. Vremenom je sistem rešavanja sporova u GATT-u dograđivan i usavršavan, i tokom tzv. Tokijske i Urugvajске runde pregovora u okviru GATT-a, što je dovelo do mogućnosti naprednog donošenja novih uobličениh formi već postojećih pravila kao sređenih, u okvirima Svetske trgovinske organizacije.

² Vuković, B., Todorović, B., "Sistem rešavanja sporova u Svetskoj trgovinskoj organizaciji (STO)", *Pravo i privreda*, br. 5-8/96, str. 578.

³ Svetska trgovinska organizacija je stvorena 1. 1. 1995. godine, a održani sastanci u okviru poslednje pregovaračke runde u Urugvaju koja je dovela do njenog formiranja su bili: septembar 1986., Punta del Este - početak rada, decembar 1988., Montreal, ministarski pregled „na pola puta”, april 1989., Ženeva, pregled „na pola puta” završen, decembar 1990. Brisel, tzv. završni ministarski sastanak neuspešno okončan decembar 1991., Ženeva, završen prvi nacrt „Završnog akta”, novembar 1992., Vašington, SAD i EZ postižu tzv. „Bler Hous” dogovor o poljoprivredi, juli 1993., Tokio, QUAD postiže dogovor o tržišnom pristupu na sastanku grupe G7 decembar 1993., Ženeva, većina pregovora se finalizuje, april 1994. Marakeš - potpisuju se Dogovori; januar 1995. Ženeva, osniva se STO.

Članom XXII GATT-a, regulisane su bile konsultacije država potpisnica GATT-a, i to:

- stav 1. propisivao je bilateralne konsultacije u vezi sa bilo kojim pitanjem koje bi se odnosilo na sprovođenje pravila GATT-a; i

- stav 2. propisivao je multilateralne konsultacije pred stranama potpisnicama GATT-a, a u situacijama da multilateralni pregovori nisu bili doveli do rešenja spora.

Članom XXIII GATT-a bila su regulisana ponašanja potpisnica GATT-a, u situacijama kada bi jedna strana smatrala da neka korist koja proističe iz potpisivanja GATT-a joj je poništena ili kompromitovana, ili je osujećeno ostvarivanje nekog cilja iz GATT-a, ili bi se desila primenila neka mera koja je u suprotnosti sa opštim pravilima GATT-a. Ovaj član je davao mogućnost bilateralnog rešavanja sporova, stav 1. XXIII člana, a za slučaj neuspelih konsultacija, predviđena je bila mogućnost obraćanja strana u sporu, i to pismenom notifikacijom spora u okvirima Saveta GATT-a.

U istoj situaciji, bilo je regulisano da potpisnice GATT-a preispitaju sve relevantne okolnosti, dajući određene preporuke stranama u sporu, ili donošenjem drugih odluka kao i ovlašćenjima u sprovođenju nekih od njih.

U izuzetnim okolnostima pojedinačnih slučajeva, postojalo je i pravo da se da ovlašćenje oštećenoj strani iz spora, da suspenduje primenu već ugovoreni carinskih koncesija sa drugom stranom, ili učini suspenziju drugih prava ili obaveza u odnosu na drugu stranu u sporu.

Na početku funkcionisanja GATT-a, procedura rešavanja sporova je bila regulisana samo predmetnim članovima, i ta regulacija je bila dovoljna i relativno uspešna po predviđenoj vrlo restriktivnoj formulaciji. Ipak, rastuća kompleksnost međunarodnih trgovinskih sporova i samih članica potpisnica GATT-a, vremenom je zahtevala poboljšavanje i detaljnije regulisanje novonastalih situacija i problema.

U okvirima tzv. Tokijske runde, 1979.g., multilateralnih pregovora članica GATT-a, usvojen je Memorandum o notifikacijama, konsultacijama i rešavanju sporova, kao i nadzoru, koji je kodifikovao postojeća pravila i pitanja iz prakse, u toj oblasti.

Na ministarskoj konferenciji strana ugovornica iz 1982. godine, bio je potvrđen značaj procedura rešavanja sporova, i bile su iznete izvesne izmene koje su trebale da omoguće brže sprovođenje samog postupka rešavanja sporova.

Žalbe su bile upućivane Savetu ili posebno formiranoj radnoj grupi, da bi se od 1982. godine formirala stalna grupa eksperata - Panel, koji je, uzimao prvi u razmatranje slučaj utvrđujući bitne činjenice, da bi zatim bio sačinjavao Izveštaj za Savet koji je saдрžao i preporuku rešenja spora, a postajao je izvršan ako bi ga u Savetu sve članice usvojile konsenzusom, uključujući i članice u sporu.⁴

1984. godine na ministarskoj konferenciji doneta je Deklaracija koja posvećuje deo rešavanju sporova, precizirajući neke postojeće odredbe, u cilju efikasnosti postupaka, većeg stručnog nivoa i objektivnosti eksperata u Panelu, a uvedena je i mogućnost uvođenja nevladinih eksperata u sastav, kao i za članove Panela.

Pojedinačni sporazumi su, kao na pr. Međunarodni sporazum o tekstilu, MFA, sadržao odredbe o postupku za rešavanje spornih situacija povodom ovoga Sporazuma, a pred nadzornim organom nadležnim za poslove tekstila.

Suštinski nedostatak sistema rešavanja sporova pre donošenja aneksa na Dogovor o osnivanju STO, i jedinstvene regulacije materijalne i procesne procedure rešavanja sporova, jeste bio u fragmentarnosti odredbi, njihovoj nedovoljnosti i nepreciznosti, kao i u odredbama da se prilikom usvajanja preporuka Panela u Savetu mora ostvariti konsen-

⁴ <http://www.wto.org/about/facts> 1. htm, BASIC, What is The World Trade Organization.

zus, čak i strana u sporu ali i ostalih članica Saveta, što je često u praksi dovodilo da je strana koja je gubila spor blokirala proces usvajanja preporuka panela koje bi nakon usvajanja bile obavezujuće. Takođe, iako bi se postigao konsenzus, i usvojila preporuka, često je to ostajalo samo u formalnom smislu, s obzirom da GATT nije imao mehanizme prinudnog sprovođenja odluka Panela, a i pitanja prinudnog sprovođenja odluka bila su sporna s obzirom na osnovne principe GATT-a.

Kako su carine i takse bile osnovni uzrok sukoba, u vreme postojanja GATT-a, sa novim koncepcijama donetim u okvirima rundi pregovora nakon formiranja Svetske trgovinske organizacije, osnovni sukobi su bili povodom pitanja tzv. necarinskih barijera na granici: kvota, subvencija, antidampinga, i sl.

Takođe, u prvim decenijama delovanja GATT-a⁵ učesnice u sporovima su uglavnom bile razvijene zemlje, dok je učešće zemalja u razvoju bilo vrlo malo (od 103 spora u periodu od 1948. do 1987., zemlje u razvoju su učestvovala u 20 sporova).

Karakteristično za taj period, takođe, je da nije bilo sporova u kojima su učestvovala dve zemlje u razvoju, a da je u svim sporovima u kojima su učestvovala zemlje u razvoju one bile tužioci u sporu.

Kako su u mnogim slučajevima sporovi ostali nerazrešivani zbog nedostatka procesnih razloga, uglavnom radi očuvanja trgovinskih interesa strana u sporu, sigurnosti i očuvanja multilateralnog trgovinskog sistema uspostavljenog važećim pravilima, javila se potreba za jasnijim definisanjem pre svega procesnih pitanja rešavanja sporova. Zato je, u okvirima Urugvajске runde pregovora GATT-a, formirana pregovaračka grupa sa zadatkom da⁶ - u cilju obezbeđenja brzog i efektivnog rešavanja sporova za dobrobit svih strana ugovornica - pregovori imaju za cilj poboljšanje i učvršćenje pravila i procedura postupka rešavanja sporova, imajući u vidu doprinos koji bi pružila efikasnija primena GATT-ovih pravila i disciplina. Pregovori će obuhvatiti razvoj odgovarajućih mehanizama za nadzor nad postupcima, koji bi olakšali poštovanje usvojenih preporuka.

1998. god. u Montrealu, Komitet za trgovinske pregovore doneo je Dogovor o pravilima i procedurama za rešavanje sporova, koji je 1989. Savet GATT-a je usvojio, i ova nova pravila su se primenjivala kao probna do kraja odvijanja Urugvajске runde pregovora. Nova pravila su precizirala rokove za sve faze i procedure rešavanja sporova. Takođe, usvojena su bila i pravila za sporove sa više tužilaca, donete su usavršenije i preciznije odredbe povodom pomoći zemljama u razvoju, i odredbe o zaštiti interesa trećih strana u sporu. Takođe, nastavljen je rad na usavršavanju pravila i procedura, a Dogovor o pravilima i procedurama za rešavanje sporova ušao je u Finalni akt, i kasnije postao integralni deo Dogovora o osnivanju Svetske trgovinske organizacije.

1. Organ za rešavanje sporova

Dogovorom je konstituisan organ za rešavanje sporova - DSB, koji primenjuje pravila datog Dogovora kao opšta pravila - *lex generalis*, dok su odredbe o konsultacijama i rešavanju sporova predmetnih pojedinačnih dogovora i sporazuma, *lex specialis*, pri čemu važi opšte pravilo da specijalni zakon derogira opšti zakon. Organ za rešavanje sporova ovlašćen je za:

- formiranje panela,
- usvajanje izveštaja panela i drugostepenog organa,

⁵ http://www.wto.org/about/facts_3.htm, ROOTS, From Havana to Marrakesh.

⁶ *Ibidem.*, 5.

- vršenje nadzora nad primenom odluka i preporuka,
- davanje ovlašćenja za suspenziju koncesija i drugih obaveza iz sporazuma.

Organ ima pravo da informiše relevantne Savete i Komitete STO, o razvoju sporova, da se sastaje onoliko često koliko je to neophodno za izvršavanje njegovih funkcija, a u rokovima predviđenim Dogovorom. Način donošenja odluka u Organu je konsenzus, a smatraće se da je Organ doneo odluku konsenzusom kada se nijedna članica koja je prisutna na sastanku kada se donosi odluka, formalno ne usprotivi predloženoj odluci.

Bitna pitanja Dogovora su konsultacije, dobre usluge, panel, privremena revizija, usvajanje izveštaja panela, postupak po žalbi (stalni II stepeni organ), odluke, nadzor i primena preporuka i odluka, kompenzacije i suspenzija koncesija, posebne procedure za najmanje razvijene zemlje i arbitraža.

2. Konsultacije

Načelno pitanje kod konsultacija jeste određenje spremnosti članica da ojačaju i poboljšaju procedure konsultacija, i njihovo obavezivanje povodom toga.

Ako je zahtev za konsultacijama podnet saglasno obuhvaćenom Sporazumu, članica protiv koje je podnet, u roku od 10 dana od prijema zahteva, a najduže u roku od 30 dana, će ući u konsultacije u dobroj nameri da se postigne rešenje. U slučaju kada članica protiv koje je podnet zahtev ne postupi po ovim rokovima ili u drugim dogovorenim rokovima, članica koja je tražila konsultacije može direktno zahtevati osnivanje panela.

Članica koja traži konsultacije obavezna je da Organu za rešavanje sporova, relevantnim Savetima i Komitetima, notifikuje navedene zahteve za konsultacijama, koji moraju biti u pismenoj formi i obrazloženi, sadržati identifikaciju tema o kojima je reč i naznaku pravne osnove tužbe.

U toku konsultacija prema odredbama odgovarajućeg Sporazuma, pre preduzimanja daljih mera na osnovu ovog Dogovora, članice će pokušati da, na zadovoljavajući način reše slučaj, dok su same konsultacije poverljivog karaktera.

Ako se u toku konsultacija ne reši spor u roku od 60 dana od prijema zahteva za konsultacije, tužilac ima pravo da traži osnivanje panela, u tom roku, ako obe strane u konsultacijama smatraju da one nisu bile uspešne. Za hitne slučajeve određene u Dogovoru, važe kraći rokovi.

Bitno je da u toku konsultacija, članice vode posebnu pažnju o problemima i interesima članica zemalja u razvoju. U situaciji kada neka članica osim članica koje se konsultuju, smatra da ima izrazit trgovinski interes za konsultacije, ona može članicama koje se konsultuju i nadležnom Organu, notifikovati svoju želju da učestvuje u konsultacijama, u roku od 10 dana pošto ona primi zahtev za pokretanje konsultacija, kada se članice u konsultacijama moraju složiti da je tvrdnja treće članice o trgovinskom interesu osnovana, o čemu one informišu Organ za rešavanje sporova. Ako Organ ne prihvati zahtev za priključenje konsultacijama, članica kao treće lice ipak može zahtevati konsultacije prema relevantnim članovima predmetnih sporazuma, a redovnim putem kao da je ona strana u konsultacijama.

Pružanje dobrih usluga, izmirenje i posredovanje jesu procedure koje se preduzimaju dobrovoljno, nemaju imperativni karakter, ako se strane u sporu dogovore, a odredbe koje ih regulišu u Dogovoru imaju dispozitivan karakter, i odnose se na način pružanja dobrih usluga, odnosno način izmirenja i posredovanja, rokove - vreme odvijanja, a bitno je da Generalni direktor Svetske trgovinske organizacije može da ponudi pružanje dobrih usluga, izmirenje ili posredovanje, kako bi pomogao stranama da reše spor.

3. Panel

Panel se osniva na zahtev tužilačke strane, i to na prvom sledećem sastanku Organa za rešavanje sporova, koji se sazove nakon što se žalba po prvi put pojavila na dnevnom redu sastanka Organa, osim ako na tom sastanku Organ odluči konsenzusom da se formira panel. Zahtev za osnivanjem panela mora biti dostavljen u pismenoj formi, a mora se naznačiti određena sadržina. Mandat panela, redovno, osim ako se strane u sporu dogovore drugačije, je:

- da ispita, u svetlu relevantnih odredbi pojedinačnog sporazuma, slučaj koji je iznet pred Organ za rešavanje sporova,
- da donese zaključke, koji će pomoći Organu da dâ preporuku ili da donese odluku.

Prilikom osnivanja panela, Organ za rešavanje sporova može ovlastiti Predsednika da odredi mandat panela, kada će se on i dostaviti članicama u sporu i ostalim članicama. Ako se dogovori mandat koji nije standardan, bilo koja članica Svetske trgovinske organizacije, ima pravo da se povodom toga obrati Organu za rešavanje sporova.

Regulisno je da će panel biti sastavljen od visokokvalifikovanih službenika, uključujući i lica koja su učestvovala u panelu ili su prezentirala slučaj pred panelom, kao i predstavnika članica Svetske trgovinske organizacije, ili strana ugovornica GATT-a 1947. godine, ili predstavnika Saveta ili Komiteta iz nekog obuhvaćenog Sporazuma, drugog Sporazuma ili Sekretarijata, lica koja su predavala ili objavljivala iz oblasti Trgovinskog prava ili politike, ili su radila kao trgovinski atašei zemalja članica Svetske trgovinske organizacije. Članovi panela se biraju tako da se obezbedi njihova nezavisnost, dovoljno široko obrazovanje i iskustvo.

Građani one članice čija vlada je u sporu ili je treća strana u sporu, neće moći da budu učesnici u predmetnom panelu, sem ako se strane drugačije dogovore.

Detaljno je regulisana procedura izbora lica za članove panela. Panel, inače, čine u sastavu 3 paneliste, osim ako se strane u sporu dogovore da u roku od 10 dana od osnivanja panela, sastav čini 5 panelista.

Sekretarijat predlaže stranama u sporu izbor lica za paneliste, a strane u sporu se neće protiviti nominacijama, osim iz predviđenih razloga. U situaciji ako se ne postigne dogovor o panelistima u roku od 20 dana od osnivanja panela, na zahtev bilo koje strane u sporu, Generalni direktor Svetske trgovinske organizacije će u konsultacijama sa Predsednikom Organa za rešavanje sporova i Predsednikom odgovarajućeg Saveta ili Komiteta, utvrditi sastav panela, i to izborom onih panelista za koje Generalni direktor smatra da najviše odgovaraju, a u skladu sa dodatnim pravilima i procedurama sporazuma o kojima je reč, a nakon konsultovanja strana u sporu. Predsednik Organa za rešavanje sporova obaveštava strane o sastavu panela, u roku od 10 dana nakon što je Predsednik primio predmetni zahtev.

Panelisti učestvuju u personalnom svojstvu, a ne kao predstavnici vlada članica ili nekih drugih organizacija, te članice nemaju pravo da im daju instrukcije niti čine na njih uticaj povodom spora pred panelom. Ako je spor između članice razvijene zemlje i članice zemlje u razvoju, najmanje jedan panelist mora biti iz članica zemalje u razvoju. Troškovi panelista, uključujući putne troškove, dnevnice, padaju na teret Budžeta Svetske trgovinske organizacije u skladu sa kriterijumima koje usvoji Generalni sekretar organizacije, a na bazi preporuka Komiteta za budžetska, i finansijska i administrativna pitanja.

U situaciji kada više od jedne članice traži osnivanje panela u vezi iste stvari, može se formirati jedan panel, i on će ispitati sve pojedinačne tužbe odjednom i prezentiraće

svoj nalaz Organu za rešavanje sporova. Na zahtev jedne strane u sporu, panel može dostaviti svoj poseban izveštaj u vezi sa predmetnim sporom, a pismeni podnesci svakog tužioca će biti dostupni svim drugim tužiocima, i svaki tužilac će imati pravo da bude prisutan onda kada neki drugi tužilac iznosi svoja gledišta pred panel.

Ako se formira više od jednog panela za razmatranje tužbi koje se odnose na stvar, omogućiće se, koliko je to moguće, da isti panelista učestvuje u svakom posebnom panelu, dok će se vremenski raspored procedura pred panelima harmonizovati.

Dogovor deklaratorno reguliše zaštitu strana koje imaju znatan interes u sporu članica pred panelom i koje taj interes notifikuju pred panelom, dajući im pravo da se njihova gledišta čuju pred panelom i da podnose pismene predstavke panelu. Predmetni podnesci se dostavljaju stranama u sporu i moraju se odraziti u izveštaju panela.

U situaciji kada treća strana smatra da mera koja je već u postupku pred panelom poništava ili umanjuje koristi koje joj pripadaju prema nekom obuhvaćenom sporazumu. Ta članica može pokrenuti uobičajenu proceduru rešavanja sporova prema ovom Dogovoru, i takav spor će se kad god je to moguće uputiti originalnom panelu. Funkcije panela su:

- da pomogne Organu za rešavanje sporova u vršenju njegovih obaveza prema Dogovoru i obuhvaćenim Sporazumima, odnosno da redovno konsultuje strane u sporu,
- da pruža mogućnost stranama u sporu da postignu uzajamno zadovoljavajuća rešenja,
- sačini objektivnu procenu slučaja,
- da dostavi nalaz Organu koji će pomoći u donošenju preporuke ili odluke.

Postupak pred panelom regulisan je relevantnim odredbama Dogovora. Panel zaseda na zatvorenim sednicama, a strane u sporu i zainteresovane strane biće prisutne na sednicama panela samo na poziv panela. Postupak pred panelom treba da bude dovoljno prilagodljiv kako bi se obezbedio visok kvalitet izveštaja panela i kako se postupak ne bi bez razloga odugovlačio. Panel, nakon konsultovanja strana, što je pre moguće, a najdalje u roku od nedelju dana, sastavlja i utvrđuje mandat i vremenski raspored rada pred panelom.

Svaka strana u sporu deponuje svoje pismene predstavke Sekretarijatu kako bi ih on hitno prosledio panelu i drugoj strani odnosno stranama u sporu. Tužilačka strana će podneti svoj prvi podnesak pre podneska druge strane, osim ako panel odluči da se podnesci podnose istovremeno. Razmatranja panela i dokumenata koji mu se podnose biće poverljivi, dok ništa ne sprečava strane u sporu da javno objave svoje stavove. Članice će tretirati kao poverljive informacije koje je dostavila druga strana članica panelu i označiti ih poverljivim.

Pre prvog sastanka panela sa stranama u sporu, strane će dostaviti panelu pismene podneske u kojima će izneti činjenice i argumente. Na prvom sastanku panela, panel će tražiti od strane koja je podnela tužbu, da prezentira svoj slučaj.

Treće strane koje su notifikovale svoj interes biće pismeno pozvane da iznesu svoja gledišta na prvom sastanku panela koji se za to nameni, kada sve treće strane imaju pravo da prisustvuju tom sastanku.

Formalni odgovor na tužbu će se obaviti na drugom sastanku panela i strana protiv koje je podneta tužba imaće pravo da prva uzme reč, a zatim i tužilačka strana. Pre sastanka, strane će podneti pismeno svoje stavove. Panel ima pravo da u bilo koje vreme postavlja pitanja strankama i traži objašnjenja usmeno ili pismenim putem.

Strane u sporu i treće strane koje su pozvane da iznesu svoja gledišta, dostaviće panelu pismene verzije svojih usmenih izlaganja. Da bi se obezbedilo načelo kontradiktornosti protivodgovori, i izjave, daju se u prisustvu strana, a bilo koji pismeni podnesak biće dostupan stranama. Kada strane u sporu nisu uspele da dođu do uzajamno zadovoljavajućih rešenja, panel u pismenoj formi podnosi izveštaj Organu za rešavanje sporova, koji sadrži:

- nalaz o činjenicama,
- primenljivost relevantnih odredbi,
- osnovne razloge za nalaz i preporuke.

Ako se našlo rešenje za sporni slučaj, izveštaj panela će sadržati samo kratak opis slučaja i izveštaj da je slučaj rešen. Postupak, po pravilu, ne bi trebalo da bude duži od šest meseci računajući od dana sastavljanja i utvrđivanja mandata panela do konačnog izveštaja panela, a mogućnost produženja roka predviđena je kada su strane ili strana u sporu zemlja u razvoju.

Panel ima pravo da obustavi svoj rad u bilo koje vreme na zahtev strane žalioaca, a za period ne duži od 12 meseci, a rokovi predviđeni za rad panela počinju teći ponovo, sa ponovnim otvaranjem rada panela. Dogovor, takođe po pitanju rada panela, predviđa pravila:

- prava panela na traženje informacija,
- pravo panela da obavlja svoj rad poverljivo.

Po pitanju izveštaja panela, treba razlikovati privremeni izveštaj panela koji panel dostavlja po isteku vremena za prijem komentara od strana u sporu, i na koji strane imaju pravo da podnesu pismene zahteve panelu da revidira svoje pojedine ili sve stavove iz privremnog izveštaja, a povodom čega panel može da zakaže poseban sastanak sa stranama o pitanjima koja su identifikovana u pismenim komentarima i konačan izveštaj panela - koji će sadržati i diskusiju o argumentima iznetim u toku faze pripremnog izveštaja.

Takođe, detaljno je regulisana procedura usvajanja izveštaja panela.

4. Postupak po žalbi

Organ za rešavanje sporova je osnovao Stalni drugostepeni organ koji prima žalbe u vezi sa sporovima pred panelom. Stalni drugostepeni organ se sastoji od sedam lica, od kojih su tri lica stalni članovi organa, a koja se rotiraju po pravilima radne procedure drugostepenog organa. Organ za rešavanje sporova bira lica koja učestvuju u radu drugostepenog organa, za period od četiri godine, i svako od tih lica može biti još jedan mandat reizborno. Takođe, Dogovor predviđa vrlo detaljna i precizna pravila o članicama Stalnog drugostepenog organa.

Po pravilu postupak pred stalnim drugostepenom organom neće trajati duže od 60 dana od dana kada je strana u sporu pismeno notifikovala svoju odluku da se žali, pa do dostavljanja izveštaja Drugostepenog organa, a najduže 90 dana, iz propisanih razloga.

Troškovi Stalnog drugostepenog organa padaju na teret Budžeta Svetske trgovinske organizacije.

Drugostepeni organ utvrđuje radnu proceduru i konsultacije sa Predsednikom Organa za rešavanje sporova i generalnim direktorom STO, i obaveštava članice o tome. Postupak pred drugostepenim organom je poverljive prirode, mišljenje lica koja čine organ su anonimna, a organ će se osvrnuti na sva pitanja koja su se pojavila u postupku po žalbi.

Drugostepeni organ može, povodom nalaza i zaključaka panela, doneti tri vrste odluka - potvrditi ih, izmeniti ili ukinuti ih. Izveštaj Drugostepenog organa će usvojiti Organ za rešavanje sporova a strane u sporu će ga bezuslovno prihvatiti, osim ako Organ za rešavanje sporova konsenzusom odluči da ne usvoji izveštaj drugostepenog organa u roku od 30 dana od dostavljanja izveštaja članicama. Bitno je da ova procedura usvajanja ne remeti prava članica da iznesu svoja mišljenja (gledišta) o izveštaju drugostepenog organa.

Opšte pravilo je da neće biti *ex parte* (pojedinačno) komunikacije sa panelom ili drugostepenim organom u vezi sa slučajem koji je predmet razmatranja panela ili drugostepenog organa.

U situacijama kada panel ili Drugostepeni organ zaključe da mera nije u skladu sa obuhvaćenim sporazumom, preporučiće članici u pitanju, da uskladi meru sa sporazumom, pri čemu se mogu sugerisati načini na koji da se to učini.

Ukupan rok za postupak, od osnivanja panela do odluke o izveštaju panela ili drugostepenog organa od strane Organa za vođenje postupka, sem ako strane u sporu odluče drugo, biće najduže 9 meseci, kada nije bilo žalbe, ili najduže 12 meseci ako je postojala žalba.

5. Nadzor i primena preporuka i odluka

Reč je o postupcima koje prati, pre svih načelo hitnosti, a ako nije moguće hitno sprovođenje preporuka i odluka, članici u pitanju će se ostaviti razuman rok da to učini.

Organ za vođenje postupka ima obavezu da vrši nadzor nad primenom usvojenih preporuka i odluka, a pitanje njihove primene organu može postaviti bilo koja članica u bilo koje vreme, kada se vode sastanci o tome, osim ako sâm Organ odluči drugo, pitanje primene usvojenih odluka će se staviti na dnevni red sastanaka Organa nakon 6 meseci od utvrđivanja razumnog perioda vremena za njihovo izvršenje i ovo pitanje će ostati na dnevnom redu sve vreme do njegovog konačnog rešenja. Najdalje 10 dana pre svakog sastanka Organa, članica u pitanju će dostaviti Organu pismeni izveštaj o napretku u pogledu primene usvojenih preporuka i odluka.

6. Kompenzacije i suspenzije koncesija

Bitno je da su kompenzacije i suspenzije koncesija ili drugih obaveza, privremenog karaktera, odnosno reče je o privremenim merama za slučaj kada se preporuke ili odluke ne primenjuju u razumnom vremenskom periodu.

Strana koja je pokrenula postupak za rešavanje sporova može staviti zahtev strani koja nije uskladila meru sa preporukom odnosno odlukom, da sa njom uđe u konsultacije, i to najkasnije do isteka razumnog vremenskog perioda, ako se po isteku narednih 20 dana ne postigne saglasnost, strana inicijator ima pravo da traži od Organa za vođenje postupka da suspenduje koncesije ili druge obaveze prema toj članici. Prilikom razmatranja koje koncesije i koje obaveze da se suspenduju, strana koja se žali primeniće principe i procedure, prema regulaciji Dogovora, pri čemu su posebno regulisana određena pitanja odnosno posebne procedure za najmanje razvijene zemlje članice.

7. Arbitraža

Sam Dogovor o pravilima i procedurama za rešavanje sporova određuje da hitna arbitraža u okviru Svetske trgovinske organizacije, jeste alternativno sredstvo za rešavanje

sporova, i može pomoći u rešavanju pojedinih sporova po pitanjima koje su obe strane jasno definisale.

Pribegavanje arbitraži zavisi od obostranog dogovora strana u sporu, kada se mora-ju zaključivati Sporazumi o angažovanju arbitraže, koji će se notifikovati svim članicama Svetske trgovinske organizacije, sem ako Dogovor predvidi drugo.

Ostale članice STO mogu postati strane u arbitražnom postupku samo ako se slož- strane koje su se dogovorile o angažovanju arbitraže. Arbitražne odluke će se notifikova- ti Organu za vođenje sporova, Savetu ili Komitetu relevantnog sporazuma, gde bilo koja članica može postaviti bilo koje relevantno pitanje.

Zaključni deo

Problematika položaja Svetske trgovinske organizacije, kao uostalom i drugih međunarodnih organizacija, trebalo bi da bude uslovljena pre svega formalnopravnom sadr- žinom akata date organizacije, kao i odredbama i opštim načelima međunarodnog prava, kao i pitanjima faktičkog položaja organizacije u odnosu na postojeće druge relevantne organizacije i tela međunarodnog karaktera i njihove interakcije sa nacionalnim instituci- jama i nacionalnim pojedinačnim pravnim sistemima.

Prilikom ovakvih razmatranja mora se poći od činjenica postojanja angloameričkog pravnog sistema regulisanja pravnih odnosa i kontinentalno evropskog ili klasičnog sis- tema zasnovanog na opštim načelima i tekovinama rimskog prava, koje oba sa sobom no- se različite koncepcije induktivnog i deduktivnog pristupa pravnom zaključivanju, te otu- da različitim koncepcijama regulacija i poštovanja odnosno sprovođenja prava u praksi. Anglosaksonsko, odnosno angloameričko pravo kao dominantno i uzorno u formiranju pojedinačnih akata međunarodnih organizacija pa i Svetske trgovinske organizacije, jes- te precedentno, načelno, i ono u velikoj meri ostavlja regulaciju predmetnih faktičkih si- tuacija subjektima situacija; i to tako da regulisanje situacija treba da je primereno prak- si i shvatanjima strana u odnosu, ili u sporu, što u velikoj meri može stvoriti konfuziju i problematiku ukoliko se odnosi odvijaju između subjekata koji ne pripadaju angloame- ričkoj pravnoj tradiciji.

Ovim, javljaju se kao relevantna i pitanja, mogućnosti lakog nametanja volje jačeg subjekta u odnosu sa slabijem, kao i pitanja problematike težnje ka najoptimalnijim reše- njima i postupcima, u cilju ekonomski najboljeg razrešenja datih situacija. U svetlu ovih pitanja jeste i iznošenje pravila i procedura radi rešavanja sporova članica Svetske trgo- vinske organizacije, propisanih delom Dogovora o osnivanju STO, aneksom 2 na pred- metni dogovor.

MSc Tatjana Stupar

World Trade Organization - rules and procedures for solving the litigation

A b s t r a c t

The WTO was founded in 1995 as one of the outcomes of the Uruguay round of multilateral trade talks. The Uruguay round, which concluded in 1994, after eight years of complex and sometimes contentious negotiations, was a land mark in the history of

trading system. Agriculture and textiles became subject to stronger multilateral disciplines, and the trading system was extended to include intellectual property and trade in services. The WTO establishes the rules of the trade policy game for its members, which increasingly include developing countries (Membership at the time of writing stood at 144, but more than 50 developing countries have yet to join the WTO). A good understanding of how the WTO works and what it does is a necessary condition for maximizing the benefits of membership. The ability to use the WTO system is a function of many factors. Among the necessary conditions are that the countries participate in the negotiation on the rules of the game and that they use the WTO in a proactive manner.

What is most needed in the standards area from a development perspective is a framework to support national capacity building and improve the design of international standards.

Key words: World Trade Organization, Multilateral trade system, rules

Literatura

1. Vuković, B., Todorović, B., Sistem rešavanja sporova u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, (STO), *Pravo i privreda*, br. 5-8/96, str. 578.
2. Stupar, T., *Pravni aspekti Svetske trgovinske organizacije*, Pravni fakultet, 2001.
3. http://www.wto.org/about/facts_1.htm, BASIC, What is The World Trade Organization
4. http://wvtw.wto.org/about/facts_3.htm, ROOTS, From Havana to Marrakesh
5. http://www.wto.org/WTO/legal/URSUM_wp.htm, Agreement Establishing the WTO